

ŠTÁTNA ŠKOLSKÁ INŠPEKCIA

úsek inšpekčnej činnosti

Staré grunty 52, 841 04 Bratislava 4

Správa o stave plnenia Národného akčného plánu prevencie obezity na roky 2015 – 2025

stav podpory zdravého prostredia v základných školách

Štátna školská inšpekcia v školskom roku 2016/2017 vykonala v **108** základných školách komplexné inšpekcie, v rámci ktorých sa sledovalo plnenie úloh *Národného akčného plánu prevencie obezity na roky 2015 – 2025* – stav podpory zdravého prostredia. Z celkového počtu škôl sa výkon inšpekcie realizoval v **101** štátnych, v **5** cirkevných a v **2** súkromných subjektoch. Vyučovací jazyk slovenský malo **95** škôl a vyučovací jazyk maďarský **13**. Plnoorganizovaných ZŠ bolo **82** a neplnoorganizovaných **26**, sídlo na vidieku malo **63** a sídlo v mestách **45** subjektov.

Cieľom inšpekcie bolo posúdiť stav zapracovania tém zdravej výživy a zdravého životného štýlu do vzdelávacích programov škôl. Zdrojom získavania informácií bol školský vzdelávací program (ďalej ŠkVP), priame pozorovanie vyučovacieho procesu na predmete telesná a športová výchova na prvom stupni a telesná výchova/telesná a športová výchova na druhom stupni ZŠ, informačný dotazník pre riaditeľa ZŠ, fyzická kontrola priestorov školských budov a areálov, realizovanie rozhovorov s pedagogickými a s vedúcimi pedagogickými zamestnancami škôl.

Podpora vytvárania zdravého prostredia v školách

Takmer vo všetkých kontrolovaných školách (98,1 %) venovali zámerom Národného akčného plánu prevencie obezity na roky 2015 – 2025 (ďalej NAPPO) pozornosť. Viaceré školy implementovali všeobecné ciele plánu prevencie obezity do ŠkVP a definovali vlastné ciele výchovy a vzdelávania zamerané na formovanie zdravého životného štýlu vo vzťahu k výžive a k fyzickej aktivite žiakov. Niektoré zo škôl zámery NAPPO rozpracovali v internom predpise, v ktorom uviedli ciele a spôsoby realizácie. Plnenie cieľov mali rozpracované v štyroch oblastiach: výživa; pohybová aktivita; informatívne a poradenské programy; aktivity a prezentácie. Najviac sa zamerali na oblasť realizácie programov, projektov organizovaných rôznymi inštitúciami a organizáciami v rámci Slovenska, ktoré boli orientované na vytváranie zdravého podnetného prostredia a na výchovu žiakov k uplatňovaniu zdravého spôsobu života. **V 2 školách¹ nezpracovali úlohy Národného akčného plánu prevencie obezity do školského vzdelávacieho programu.**

V súvislosti s plnením úloh akčného plánu vykonali v 60 % škôl konkrétne úpravy v učebnom pláne školy. Vyučovanie predmetu telesná a športová výchova/telesná výchova (ďalej TSV/TEV) posilnili disponibilnými hodinami. Rozvíjanie športového nadania žiakov podporili v 7 školách zaradením predmetu športová príprava a zriadením športových tried pre chlapcov i dievčatá zameraných na basketbal, volejbal, plávanie, hádzanú, futbal, hokej, tenis a na gymnastiku. V niektorých subjektoch Trnavského, Žilinského, Banskobystrického a Prešovského kraja zaradili do učebných plánov pre žiakov vzdelávaných v bežných triedach aj nové predmety s obsahovo príbuzným zameraním (zdravoveda...). Prierezovú tému ochrana života a zdravia zapracovali do učebných osnov povinných predmetov (TSV/TEV, prvouka, prírodoveda, vlastiveda, výtvarná výchova, biológia) a jej obsah plnili aj organizovaním didaktických hier v ročníkoch 1. – 4. a v ročníkoch 5. – 9. v rámci účelových cvičení realizovaných podľa vypracovaných plánov, do ktorých zaradili športové aktivity žiakov s cieľom zvýšiť ich fyzickú pripravenosť. **V 2 školách² nezpracovali prierezovú tému**

¹ ZŠ, Varhaňovce 62; ZŠ, Komenského 6, Spišské Vlachy

² ZŠ, Roštár 83; SZŠ BAKOMI, Akademická 13, Banská Štiavnica

ochrana života a zdravia a nezabezpečili plnenie jej obsahu realizovaním didaktických hier a cvičení v prírode.

Rozvoj pohybových zručností žiakov umožňovali sezónne pohybové aktivity organizované formou výcvikov a kurzov. V 48 % škôl na I. stupni realizovali plavecký výcvik v rozsahu 20 hodín najčastejšie pre žiakov 3 a 4. ročníka. Na II. stupni organizovalo 72 % škôl lyžiarsky kurz v trvaní 5 dní a ojedinele zdokonaľovací plavecký výcvik v rozsahu 10 dní. Rôzne iné sezónne pohybové činnosti (školu v prírode v trvaní 5 dní, snoubordingový kurz, korčuľovanie a dopravnú výchovu...) realizovali v 71 % subjektov.

Z celkového počtu (28 560) žiakov škôl bolo od vzdelávania sa v predmete telesná výchova/telesná a športová výchova úplne oslobodených 258 žiakov (tabuľka č. 1), čo predstavovalo necelé percento. Zdravotná telesná výchova vzhľadom na nízky počet žiakov čiastočne oslobodených od vyučovania predmetu zaradených do III. zdravotnej skupiny (141) sa v školách nevyučovala. Zdravotne oslabení žiaci absolvovali povinné vyučovacie hodiny spolu so zdravými žiakmi (integrované vyučovanie telesnej a športovej výchovy).

Tabuľka č. 1 Počet žiakov zaradených do III. zdravotnej skupiny a počet úplne oslobodených žiakov od vyučovania TEV/TSV

Zdravotná skupina	III. čiastočne oslobodení	žiaci úplne oslobodení
Počet žiakov prvého stupňa ZŠ	21	79
Počet žiakov druhého stupňa ZŠ	120	179
Spolu	141	258

Zväčša vhodne upravená organizácia vyučovania a zaistenie optimálnej dĺžky prestávok medzi vyučovacími hodinami (92 % škôl) poskytovali žiakom možnosť pohybovo aktívne tráviť čas prestávok. Relaxovali a voľne sa pohybovali v školských areáloch. V prípade nepriaznivého počasia hrali v priestoroch školy stolný tenis. **Žiaci 2 subjektov³ nemohli využívať čas prestávok aktívne na školských ihriskách.** Z vyjadrení riaditeľov škôl vyplynulo, že k takémuto opatreniu pristúpili v záujme zaistenia bezpečnosti a ochrany zdravia žiakov z MRK, ktorí často počas prestávok trávených mimo školskej budovy utiekli zo školy.

Priestorové podmienky nie vždy umožňovali kontrolovaným subjektom plniť učebné osnovy predmetu TSV/TEV. **V 24 % škôl (Prešovský, Banskobystrický a Košický kraj) z dôvodu nevybudovaných telocviční a niekde aj neupravených vonkajších priestorov nemali vytvorené podmienky na vyučovanie tematických celkov gymnastika, atletika, športové hry, posilňovanie.**

Tabuľka č. 2 Priestorové vybavenie 108 škôl

Žiaci škôl využívali	Počet škôl (%)
telocvičňu	82 (76 %)
posilňovňu	31 (29 %)
vonkajšie ihriská – na loptové hry	96 (89 %)
vonkajšie ihriská – na atletiku	56 (52 %)
tenisové kurty	27 (25 %)
krytý bazén	5 (5 %)
iné priestory	56 (52 %)

Stav materiálno-technického vybavenia pre vyučovanie jednotlivých tematických celkov gymnastika, atletika, športové hry a posilňovanie bol celkovo na **priemernej úrovni** (tabuľka č. 3). V piatich krajoch SR (Bratislavský, Trenčiansky, Nitriansky, Žilinský,

³ ZŠ, Sládkovičova 487, Gemerská Poloma; ZŠ s MŠ, Školská 16, Markušovce

Banskobystrický) umožňovalo vybavenie škôl postupovať podľa učebných osnov predmetu a plniť vzdelávacie štandardy.

Tabuľka č. 3 Materiálno-technické vybavenie 108 škôl na vyučovanie jednotlivých tematických celkov predmetu TEV/TSV

Úroveň vybavenia škôl Tematický celok	Výborná úroveň Počet škôl/(%)	Priemerná úroveň Počet škôl/(%)	Nevyhovujúca úroveň Počet škôl/(%)
Všeobecná gymnastika	30/(28 %)	69/(64 %)	9/(8 %)
Atletika	14/(13 %)	73/(68 %)	21/(19 %)
Športové hry	47/(43 %)	60/(56 %)	1/(0,9 %)
Posilňovanie	11/(10 %)	67/(62 %)	30/(28 %)

Vyučovanie TSV/TEV nebolo v školách vždy dôsledne zabezpečené pedagogickými zamestnancami, ktorí spĺňali požadované kvalifikačné predpoklady a osobitné kvalifikačné požiadavky na vyučovanie predmetu. Z celkového počtu **957** učiteľov vyučujúcich predmet na prvom a druhom stupni **požiadavky nespĺňalo 12 %**. V aspekte posudzovania tejto skutočnosti bola odbornosť vyučovania na úrovni krajov najlepšie zaistená v Žilinskom kraji (prvý stupeň – 100 % a druhý stupeň 97 %) a najmenej v Košickom kraji (prvý stupeň 78 % a druhý stupeň 60 %). Tento nepriaznivý jav vznikol najmä z dôvodu, že riaditelia škôl dopĺňali učiteľom druhého stupňa základný úväzok práve vyučovaním predmetu TSV/TEV. Menej priaznivý stav v zaistení odbornosti vyučovania bol aj v zriadených špeciálnych triedach v školách Banskobystrického, Prešovského a Košického kraja. Celkovo sa učitelia predmetu TSV/TEV v ostatných dvoch rokoch zúčastňovali prevažne aktualizáčného (*Lýžiarsky inštruktorský kurz*) alebo inovačného vzdelávania (*Telesná výchova na primárnom stupni vzdelávania a zvyšovanie záujmu detí o pohybové a športové aktivity*). **Neformálne interné vzdelávanie v tejto oblasti sa vo väčšine kontrolovaných škôl nerealizovalo.**

Zistenia z priameho pozorovania vyučovacieho procesu

Priebeh vyučovacieho procesu TEV/TSV bol posudzovaný z hľadiska vyučovania učiteľom (motivácia žiakov k pohybovým aktivitám, interakcia učiteľ – žiak, organizácia vyučovania) a súbežne sa sledoval proces učenia sa žiakov (ochota zapájať sa do pohybových aktivít, úroveň osvojených pohybových zručností, kooperácia...). V priebehu komplexných inšpekcií bolo vykonaných **780** hospitácií, z toho **427** v 1. – 4. ročníku primárneho vzdelávania a **353** v 5. – 9. ročníku nižšieho stredného vzdelávania.

Vyučovanie malo celkovo **priemernú úroveň**, vyskytli sa však aj školy (Prešovský kraj), v ktorých mal edukačný proces v ročníkoch 1. – 4. **málo vyhovujúcu úroveň**⁴.

K **výrazným negatívam** viacerých sledovaných hodín na prvom i druhom stupni patrili nedostatky spôsobené **neodborným vyučovaním učiteľmi**, ktorí nespĺňali požiadavky na vyučovanie predmetu, neovládali špecifiká a didaktiku výučby. Neefektívnosť a neodbornosť vyučovania sa prejavili aj v triedach na hodinách so spojenými ročníkmi. Učitelia nezvládli organizáciu vyučovania, nie vždy dodržali metodický postup nácviku rôznych telovýchovných činností, techniku vykonávaných pohybov a ojedinele bol výber telovýchovného náčinia či využívania náradia menej vhodný.

Edukačný proces na viac ako **tretine hodín (36 %)** nebol personalizovaný, kladené požiadavky na výkon a jednotná záťaž pri cvičení **nezohľadňovali rozdielne pohybové zručnosti žiakov, ich špecifické potreby a tempo**, čo výrazne sťažovalo viacerým jednotlivcom zažiť pri športových aktivitách úspech.

Učitelia zväčša neposkytovali žiakom primeraný časový priestor na sebareflexiu a vzájomné hodnotenie výkonov. Niektorí nedokázali identifikovať príčinu neúspechu,

⁴ ZŠ, Žehňa 22; ZŠ Mirkovce 37; ZŠ, Zbudské Dlhé 44

vyjadriť spokojnosť či nespokojnosť s výkonom. ***Na 50 % hodín nemali žiaci možnosť vyjadriť sa k realizovaným telovýchovným aktivitám.***

V školách s vyšším počtom žiakov z marginalizovaných rómskych komunít (ďalej MRK) sa najmä starší žiaci z dôvodu nezájmu o realizované pohybové aktivity, prípadne z dôvodu chýbajúceho telocvičného úboru či vhodnej športovej obuvi vyučovania nezúčastňovali, alebo ho narušali hlučným správaním. Vyučujúci zväčša túto skutočnosť prehliadali, vzniknutý problém neriešili, len ojedinele zapojili žiakov do menej náročných činností.

K pozitívnym stránkam edukácie na prvom stupni v ročníkoch 1. – 4. patrila prevládajúca priaznivá športová atmosféra, ktorú vytvárali žiaci spontánnym správaním, prejavovaním emócie, radosti z pohybu a záujmu o pohybové činnosti a hry, empatický prístup učiteľov ku všetkým žiakom a dodržiavanie zásad bezpečnosti a ochrany zdravia pri cvičení. Zväčša uplatňovali veku primerané postupy pri rozvíjaní pohybových zručností žiakov, vydávali jasné a zrozumiteľné pokyny, pozorne usmerňovali činnosti a účelne využívali telocvičné náradie i náčinie. Rozvíjanie poznávacích kompetencií podporovali výkladom spojeným s názornými ukázkami. Kládli dôraz na dodržiavanie správnej techniky cvičenia a jeho následného osvojovania v praktických činnostiach. Prevažne volili kombináciu frontálneho cvičenia a cvičenie v družstvách alebo vo dvojiciach. Efektívnym striedaním psychomotorických cvičení a štafetových hier viedli žiakov k aktívnemu pohybovému prejavu, podnecovali v nich prirodzenú zvedavosť. Žiaci si v činnosti osvojovali a rozvíjali pohybové návyky, kondičné, koordinačné a manipulačné zručnosti, ktoré aplikovali v konkrétnych činnostiach pri realizácii hrových aktivít. Viacerí dokázali v hre uplatniť osvojené pravidlá, podľa nich konať a rozhodovať. Počas cvičení, hier, súťaží prejavili snahu uspieť a predviesť najlepší výkon. Verbálne povzbudzovanie a pochvala učiteľov motivovali k lepším výkonom najmä tých žiakov, u ktorých sa prejavil nižší záujem o sebazdokonaľovanie a nedostatočná vytrvalosť. Vo vyšších ročníkoch bolo pozitívom niektorých hodín aktívne sa spolupodieľanie žiakov na riadení telovýchovného procesu. Určení jednotlivci povelmi zabezpečovali nástup žiakov, podávali hlásenie, samostatne riadili rozcvičku. Učitelia zaraďovali do edukácie cvičenie žiakov vo dvojiciach, v skupinách, súťaže a hry družstiev, cvičenia na stanovištiach. Prevažne názornými ukázkami, zreteľným objasnením postupu nácviiku s dôrazom na správnu techniku vykonávaných pohybov zabezpečovali, aby žiaci činnosti pochopili, zapamätali a dokázali ich samostatne, alebo s pomocou primerane aplikovať. K realizovaným činnostiam prejavovali jednotlivci kladný vzťah, cvičili so záujmom, vzájomne sa rešpektovali, povzbudzovali, správne realizovali stanovené úlohy a športové zručnosti. Ojedinele sa vyskytli hodiny, na ktorých aj dôsledkom nepresne formulovaných úloh zo strany učiteľov klesal záujem i aktivita žiakov. Niektorí pri cvičení prejavovali menej zručnosti, odmietali cvičiť a rešpektovať pokyny vyučujúcich. Samotní učitelia nie vždy správne reagovali na porušenie disciplíny v triede, nepožadovali dôsledné dodržiavanie stanovených postupov, ľahostajnejším prístupom nezaistovali dostatočne bezpečnosť a ochranu zdravia žiakov počas vyučovacej hodiny.

Činnosť škôl v čase mimo vyučovania a zabezpečovania stravovania žiakov

Naplnenie úlohy výchovnej a osvetovej činnosti realizovali školy zapájaním triednych kolektívov i jednotlivcov do aktivít v rámci rozmanitých tematických programov a projektov (*Do školy na bicykli, Odstráň obezitu, Hovorme o jedle, Zdravie a bezpečnosť v školách, Školské mlieko, Školské ovocie a zelenina...*), realizovaním tematických týždňov (*Svetový deň výživy, Svetový deň zdravia/Európsky týždeň zdravia, Svetový deň mlieka, Deň jablka, Deň chleba, Deň vody...*). Cieľom organizovania športových súťaží (*Beh zdravia, futbalové turnaje, školské športové olympiády...*) bolo podnietiť žiakov a rodičov k účasti na športových aktivitách, k aktívnemu pohybu. Rodičia sa zväčša nezapájali do prípravy, organizácie a priamej účasti na športových pohybových aktivitách. Prevažnú časť podujatí a aktivít

zabezpečovali samotní pedagogickí zamestnanci, niekde pri príprave aktivít či besied spolupracovali s odbornými garantmi. Takmer všetky školy informovali o svojej činnosti verejnosť prostredníctvom webových sídiel a regionálnej tlače. Celkovo vysoký počet (1 179) zriadených **športových** záujmových útvarov a útvarov zameraných na **formovanie zdravého životného štýlu** v školách umožňoval každému žiakovi aktívne sa zúčastňovať na ich činnosti. Paradoxná sa v tomto kontexte javí skutočnosť, že v Košickom kraji v **dvoch školách**⁵ **nezriadili žiaden záujmový útvar**.

V školách zabezpečovali stravovanie žiakov formou teplých obedov v školských jedálňach (70 %) alebo vo výdajných školských jedálňach (16 %). Vedúci školských jedální aktívne spolupracovali s pedagogickými zamestnancami, propagovali a zabezpečovali stravovanie žiakov v súlade s požiadavkami zdravej výživy s dostatkom ovocia a zeleniny, ponúkali energeticky vyváženú stravu, rešpektovali špecifické zdravotné problémy jednotlivcov vyžadujúce osobitnú formu stravovania a zabezpečovali im diétnu stravu. Takmer v tretine školských jedální na žiadosť zákonných zástupcov zohrievali žiakom ich vlastnú špeciálnu stravu. Výraznejší záujem o pravidelné stravovanie prejavili najmä žiaci 1. stupňa. **Stravovanie žiakov z MRK v 7 % škôl** (3 školy Prešovského a 5 škôl Košického kraja) **zabezpečovali len vydávaním suchého obeda formou stravných balíčkov**. Pitný režim zaisťovali subjekty (94 %) prístupom k pitnej vode vo všetkých triedach a podávaním nízko kalorických nápojov, resp. pitnej vody v školských jedálňach. V niektorých školách zapojením sa do činnosti na projekte *Ovocie do škôl* mali umiestnené nápojové a potravinové automaty alebo vďaka činnosti v projekte *Modrá škola* pitnú fontánu. Ojedinele boli v školách zriadené školské bufety, ktoré nie vždy ponúkali sortiment zodpovedajúci zdravej výžive žiakov. Riaditelia subjektov sa v dotazníku vyjadrili, že využívali možnosť ovplyvňovať výber sortimentu v bufete a nedovolili vo svojom areáli umiestniť reklamy na nezdravé nápoje a potraviny.

Záver

Vo väčšine škôl vypracovali program a plán realizácie stanovených úloh akčného programu NAPPO a v ŠkVP proklamovali snahu plniť jeho ciele. Prevažne sa výraznejšie nezaoberali analýzou stavu materiálnych, priestorových a personálnych podmienok pre cieľavedomejšie a efektívnejšie plnenie cieľov akčného plánu. Nerealizovali monitoring potrieb a požiadaviek cieľovej skupiny žiakov a ich rodičov v záujme eliminovania vzniku ochorení súvisiacich s obezitou a dosiahnutia zmeny spôsobu ich života. V súvislosti s plnením úloh akčného plánu uskutočnili niektoré subjekty zmeny v učebnom pláne školy, posilnili vyučovanie predmetu TSV/TEV, zabezpečili plnenie jeho vzdelávacích štandardov a plnenie cieľov i obsahu prierezovej témy ochrana života a zdravia. V záujme podpory rôznych pohybových aktivít žiakov realizovali sezónne pohybové činnosti, organizovali školu v prírode a voľnočasové športové aktivity pre žiakov. V oblasti výživy len ojedinele zaviedli do učebných plánov nové predmety orientované na výchovu žiakov k správnej výžive. Vyučovanie predmetu telesná a športová výchova/telesná výchova malo celkovo priemernú úroveň. K výrazným negatívam sledovaných hodín na prvom i druhom stupni patrili neodborné vyučovanie predmetu, nezohľadňovanie špecifických potrieb a možností i rozdielnych pohybových zručností žiakov, nedostatočne cielené formovanie osobnosti žiaka, absencia prezentovania postojov žiakov k športu, k správnej životnému štýlu. Nízka motivácia žiakov z MRK k vykonávaniu pohybových aktivít z dôvodu chýbajúcich telocvičníc a realizovania hodín telesnej a športovej výchovy na chodbách či školskom dvore. K pozitívnejším stránkam edukácie na viacerých hodinách prvého i druhého stupňa patrila prevládajúca priaznivá športová atmosféra, ktorú vytvárali žiaci spontánnym správaním,

⁵ ZŠ, Šamudovce 23; ZŠ, Roštár 83

prejavovaním záujmu o pohybové činnosti i aktívne sa spolupodieľanie žiakov vyšších ročníkov na riadení telovýchovného procesu. Vedúci pedagogickí zamestnanci v spolupráci s vedúcimi školských jedální ozdravili ponuku jedál s cieľom zmeniť stravovacie návyky žiakov, zaistili dodržanie pitného režimu. K nedostatkom v tejto oblasti patrili a nezabezpečenie zmeny v stravovaní žiakov z MRK – stravovanie v 7 % školách zabezpečovali len vydávaním obeda formou stravných balíčkov. Najviac sa pedagógovia angažovali v oblasti realizácie mediálnych kampaní, osvetu, programov, prezentácií a aktivít. Často však absentovali pravidelnosť a kontinuita v ich realizácii, užšia kooperácia pedagógov, zákonných zástupcov žiakov a garantov podujatí.

Odporúčania a podnety

Riaditeľom škôl

- zväziť posilnenie predmetu disponibilnými hodinami v triedach s vyšším výskytom obéznych žiakov alebo žiakov so zdravotnými problémami, ktoré možno eliminovať aktívnou účasťou na pohybových aktivitách
- dôsledne zapracovať do učebných osnov odporúčaných predmetov prierezovú tému ochrana života a zdravia, realizovať didaktické hry a účelové cvičenia
- spolupracovať pri realizácii didaktických hier a účelových cvičení so špecifickými organizáciami a združeniami odporúčanými štátnym vzdelávacím programom
- účinnejšie motivovať žiakov z MRK do pohybových aktivít
- motivovať a zapájať žiakov, vrátane žiakov z MRK do činností súvisiacich s problematikou zdravého spôsobu života, zásad správnej výživy
- zabezpečiť v spolupráci so zriaďovateľmi primerané priestorové podmienky pre vyučovanie telesnej a športovej výchovy
- zabezpečiť žiakom z MRK poskytovanie energeticky vyváženej teplej stravy v školských jedálňach
- venovať pozornosť realizácii osvetu pre zákonných zástupcov žiakov v oblasti významu zdravej výživy detí a spolupracovať s nimi pri organizovaní pohybových a preventívnych aktivít
- motivovať pedagogických zamestnancov, žiakov a ich zákonných zástupcov k pravidelným zdraviu prospešným pohybovým aktivitám

Zriaďovateľom

- poskytnúť dostatok finančných prostriedkov na vybudovanie telocviční a na materiálno-technické vybavenie škôl

Metodicko-pedagogickému centru

- rozšíriť ponuku programov kontinuálneho vzdelávania o témy vyplývajúce z obsahu Národného akčného plánu prevencie obezity na roky 2015 – 2025